

АВТОНОМНЕ НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ

УДК 378.041:811.111

МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ АВТОНОМНОГО НАВЧАННЯ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПРОФЕСІЙНО ОРІЄНТОВАНОГО АНГЛОМОВНОГО СПІЛКУВАННЯ

Дмітренко Н. С.
nataliadmitrenko0302@gmail.com

Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського
Дата надходження 31.05.2021. Рекомендовано до друку 15.06.2021

Анотація. У статті обґрунтовано методичні засади автономного навчання майбутніх учителів професійно орієнтованого англомовного спілкування. Представлено складники методичної системи автономного навчання майбутніх учителів професійно орієнтованого англомовного спілкування й організаційні умови такого навчання, а також розроблено методику реалізації автономного навчання майбутніх учителів професійно орієнтованого англомовного спілкування. Визначено критерії й показники оцінювання рівня автономного формування професійно орієнтованої англомовної комунікативної компетентності, а також уточнено поняття “автономне навчання майбутніх учителів професійно орієнтованого англомовного спілкування”.

Ключові слова: автономне навчання; методична система; професійно орієнтоване англомовне спілкування; майбутні вчителі; автономія; професійно орієнтована англомовна комунікативна компетентність.

Дмитренко Н. Е. Винницкий государственный педагогический университет имени Михаила Коцюбинского

Методические основы автономного обучения будущих учителей профессионально ориентированному англоязычному общению

Аннотация. В статье обоснованы методические основы автономного обучения будущих учителей профессионально ориентированному англоязычному общению. Представлены компоненты методической системы автономного обучения будущих учителей профессионально ориентированному англоязычному общению и организационные условия такого обучения, а также разработана методика реализации автономного обучения будущих учителей профессионально ориентированному англоязычному общению. Определены критерии и показатели оценивания уровня автономного формирования профессионально ориентированной англоязычной коммуникативной компетентности, а также уточнено понятие “автономное обучение будущих учителей профессионально ориентированному англоязычному общению”.

Ключевые слова: автономное обучение; методическая система; профессионально ориентированное англоязычное общение; будущие учителя; автономия; профессионально ориентированная англоязычная коммуникативная компетентность.

Dmitrenko N. Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University

Methodological Principles of Autonomous Learning of Professionally Oriented English Communication of Prospective Teachers

Abstract. Introduction. The systematic analysis of methodological concepts revealing the problem specificity of the methodological principles of autonomous learning of professionally oriented English communication of prospective teachers are carried out. **Purpose.** To substantiate theoretically and develop the methodological system of autonomous learning of professionally oriented English communication of prospective teachers. **Methods.**

Reviewing the studies on methodological problem of autonomous learning with the aim to analyze existing concepts and substantiate methodological principles of autonomous learning of professionally oriented English communication of prospective teachers. **Results.** The methodical bases of autonomous teaching and learning of professionally oriented English communication of prospective teachers are substantiated in the article. The author presents the components of the methodical system of autonomous learning of professionally oriented English communication of prospective teachers, describes organizational conditions of autonomous learning of professionally oriented English communication of prospective teachers, and also develops a method of implementing autonomous learning of professionally oriented English communication of prospective teachers. The criteria for assessing the formation level of autonomous learning of professionally oriented English communicative competency are defined and the concept of «autonomous learning of professionally oriented English communication of prospective teachers» is specified. **Conclusions.** The results reveal the objectivity and cogency of the data and are the argument to prove the efficiency of the developed methodological principles of autonomous learning of professionally oriented English communication of prospective teachers.

Keywords: autonomous learning; methodological system; professionally oriented English communication; prospective teachers; autonomy; professionally oriented English communicative competency.

Постановка проблеми. Інтеграція національної освіти України в загальноєвропейську освітню систему передбачає, що випускник ЗВО повинен бути зорієнтованим на навчання протягом життя, на професійний саморозвиток у глобальному освітньому просторі. У Педагогічній Конституції Європи (2016) зазначено, що сучасний учитель має володіти кількома іноземними мовами й бути здатним постійно самовдосконалюватися. Отже, підготовка вчителя в сучасних умовах вимагає формування готовності до іншомовного міжкультурного спілкування й автономного навчання, що потребує пошуку й реалізації індивідуальних освітніх траєкторій, які передбачають автономне учіння майбутнього вчителя в опануванні професійно орієнтованого англomовного спілкування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасних методичних працях проблема автономного навчання іноземних мов широко досліджується. При цьому існує декілька протилежних тлумачень цього явища. Так, Л. Дікінсон, Д. Літл, Г. Холк й ін. трактують автономне навчання як ступінь відповідальності студента за своє учіння, Ф. Бенсон, Д. Ньюан, Д. Сінклер й ін. визначають його як рівень свободи студента під час вивчення іноземної мови (ІМ), виражений через зміну відношень між викладачем і студентом. Головною ознакою автономного навчання є незалежність від зовнішнього примусу та здатність до самостійного прийняття рішень. На наш погляд, автономне навчання майбутніх учителів професійно орієнтованого англomовного спілкування – це такий вид навчання, у процесі якого майбутній учитель організовує власне освітнє середовище, а також систематизує свій освітній процес залежно від рівня своєї автономії, за / без управління, допомоги та вказівок викладача, і є обов'язковим складником сучасної вищої освіти.

Проведений аналіз сучасного стану впровадження автономного навчання майбутніх учителів професійно орієнтованого англomовного спілкування в педагогічних університетах України уможливорює висновок, що підготовка сучасного вчителя високої кваліфікації потребує теоретичного обґрунтування, методичного розроблення й практичної реалізації нових концепцій навчання ІМ, однією з яких є автономне навчання майбутніх учителів професійно орієнтованого англomовного спілкування.

Мета статті полягає в теоретичному обґрунтуванні й розробленні методичних засад автономного навчання майбутніх учителів професійно орієнтованого англomовного спілкування.

Основними результатами дослідження є обґрунтування вихідних наукових положень методичних засад автономного навчання майбутніх учителів професійно орієнтованого англomовного спілкування:

1. Автономне навчання спілкування майбутніх учителів професійно орієнтованого англomовного є організованою навчальною діяльністю, яка спільно керується студентом

і викладачем і спрямована на розвиток професійно орієнтованої англомовної комунікативної компетентності. Автономне учіння студентів передбачає виконання певної послідовності дій: постановка цілей і завдань учіння, надання йому особистісно значущого змісту, підпорядкування інших інтересів і форм зайнятості досягненню поставлених цілей, самостійна організація у визначенні навчальних дій і часу виконання, самоконтроль у процесі їх здійснення.

Процес автономного навчання професійно орієнтованого англомовного спілкування передбачає такі етапи: 1) етап підготовки: вибір і конкретизація навчального завдання; 2) етап вибору цілей і способу виконання завдання; 3) етап регулювання зусиль і планування самовиконання завдання; 4) етап рефлексії: контроль і самоконтроль поточного й підсумкового результату, виправлення помилок.

Результат автономного учіння залежить від рівня автономії студента, який здебільшого є обмеженим, що передбачає активну суб'єкт-суб'єкту педагогічну взаємодію студента й викладача в освітньому процесі, та характеризується такими рівнями: *рівень рецепції*: імітація, повторення дій викладача, виконання завдань під його керівництвом і контролем; *рівень репродукції*: відтворення засвоєного мовного і мовленнєвого навчального матеріалу спільно з викладачем у створених мовленнєвих ситуаціях; *рівень продукції*: застосування знань, навичок і вмінь у самостійно створюваних мовленнєвих ситуаціях.

Провідними методичними підходами, реалізація яких є передумовою ефективного впровадження автономного навчання майбутніх учителів професійно орієнтованого англомовного спілкування, є особистісно орієнтований, компетентнісний і комунікативний підходи. Вони реалізуються шляхом застосування навчальних і комунікативних стратегій у процесі автономного навчання майбутніх учителів професійно орієнтованого англомовного спілкування, з-поміж яких прямі стратегії: стратегії запам'ятовування, когнітивні стратегії, компенсаторні стратегії і непрямі – метакогнітивні, афективні й соціальні стратегії.

Основними напрямками оволодіння майбутніми вчителями навчальними й комунікативними стратегіями в процесі автономного навчання професійно орієнтованого англомовного спілкування є:

- використання на практичних заняттях з ІМ моделей експліцитного інструктування щодо застосування навчальних і комунікативних стратегій;
- діагностика рівня володіння навчальними й комунікативними стратегіями та знайомство з існуючим репертуаром стратегій, за допомогою якого студент визначає, які саме стратегії, в яких ситуаціях і видах мовленнєвої діяльності вони застосовуються;
- показ викладачем застосування стратегій із рекомендаціями й урахуванням індивідуального навчального стилю студента;
- використання навчальних і комунікативних стратегій студентом зі спільними коментарями викладача й однокласників;
- самостійне застосування опрацьованих стратегій і подальше опанування репертуару стратегій;
- рефлексія та самооцінювання студентом процесу роботи зі стратегіями й отриманого результату учіння, проєктування стратегічної траєкторії.

З-поміж загальних й індивідуальних факторів, що впливають на процес автономного навчання професійно орієнтованого англомовного спілкування, виокремлюємо мовне середовище, якісний рівень навчального матеріалу, вживання рідної мови, внутрішню переробку інформації, вік, мотивацію й відношення, здібності, індивідуальний стиль учіння.

3. Методична система автономного навчання професійно орієнтованого англомовного спілкування майбутніх учителів є відкритою, функціональною, складною й студентоцентрованою системою навчання, яка містить цілі, завдання, підходи, принципи, зміст, методи, форми, засоби й критерії оцінювання. Водночас, зазначена методична система передбачає суб'єкт-суб'єкту

педагогічну взаємодію студента і викладача ІМ, спрямована на активізацію освітнього процесу, врахування індивідуальності студента й забезпечення зв'язку змісту навчання з майбутньою професією вчителя-предметника й соціальним контекстом розвитку освіти і суспільства.

Основними складниками методичної системи автономного навчання майбутніх учителів професійно орієнтованого англomовного спілкування є *цільовий складник*, який включає цілі та завдання; *методологічний складник*, до якого входять підходи й принципи; *змістовий складник*, який охоплює предметний і процесуальний аспекти змісту навчання; *технологічний складник*, до якого відносять технології, методи, форми й засоби навчання; *результативний складник*, який охоплює діагностику, критерії, показники, рівні та передбачуваний результат навчання.

4. Ефективна реалізація автономного навчання майбутніх учителів професійно орієнтованого англomовного спілкування забезпечується створенням організаційних умов, з-поміж яких:

– формування у студента навчальної автономії, яке включає *діагностування* індивідуального стилю учіння, мотивації, типу інтелекту, рівня володіння ІМ і навчальними й комунікативними стратегіями; *коригування* і подальший розвиток навичок і вмінь автономного навчання та користування стратегіями; *автономність* студента, яка проявляється в постановці цілей і завдань самим студентом та у виборі навчальних і комунікативних стратегій; *виховання* почуття відповідальності, здатності до саморефлексії й самооцінки;

– забезпечення *суб'єкт-суб'єктної педагогічної взаємодії*, спрямованої на досягнення навчальних цілей і виконання поставлених завдань, результатом якої є оволодіння конкретними знаннями, навичками і вміннями професійно орієнтованого англomовного спілкування, підвищення рівня автономності в процесі навчання;

– створення й організація ефективного *освітнього середовища*, яке сприяє самовизначенню й саморозвитку студента і передбачає відповідне забезпечення його автономного учіння.

5. Основними позиціями методики автономного формування у майбутніх учителів професійно орієнтованої англomовної комунікативної компетентності є:

– цілеспрямоване планування учіння: визначення цілей і пріоритетів з урахуванням інтересів, потреб і мотивів студентів; обізнаність з критеріями оцінювання успішності учіння й усвідомлення цілей та очікуваного результату навчання; планування змісту, обсягу й послідовності виконання операцій і дій у процесі навчання; орієнтування й прийняття рішень в умовах реалізації програмових дій; активізація досвіду і відбір змісту, оптимальних умов, допоміжних засобів і часового режиму виконання завдань;

– спроможність самостійно взаємопов'язувати попередньо вивчений і новий навчальний матеріал: зіставляти отриману інформацію з власними знаннями; прогнозувати тему тексту; підтверджувати / спростовувати гіпотези в процесі опрацювання навчального матеріалу; виділяти, узагальнювати й оцінювати вагомість, новизну й оригінальність інформації;

– здатність моніторити власне учіння, контролювати й аналізувати відповідність поставленого завдання отриманому результату навчання: здійснювати рефлексію для досягнення й оцінювання способу й результату учіння; порівнювати та варіювати поставлені завдання з отриманим результатом; шукати допомоги викладача, одногрупників тощо у випадку труднощів, які важко подолати власними силами;

– здатність структурувати набуті знання: вміння визначати тему, підтему, головну ідею; систематизувати, узагальнювати, групувати факти, думки за різними критеріями;

– варіативність і гнучкість у застосуванні досвіду (різноманітних методів, стратегій, способів і прийомів) вивчення ІМ: проявляти творчість в освітньому середовищі; оволодівати й використовувати різноманітні способи і прийоми вивчення ІМ; приймати рішення щодо вибору способів і прийомів досягнення навчальних цілей; свідомо застосувати знання, навички

й уміння в інших навчальних ситуаціях в автономному режимі; використовувати знання, навички й уміння в професійно орієнтованому англомовному спілкуванні як шляхів набуття мовного та мовленнєвого досвіду.

6. Упровадження автономного навчання майбутніх учителів професійно орієнтованого англомовного спілкування уможливилося забезпечення:

- оволодіння професійно орієнтованим англомовним спілкуванням шляхом моделювання мовленнєвих ситуацій, використання автентичних навчальних матеріалів й інформаційних завдань з урахуванням інтересів і мотивів учіння, вікових й індивідуальних потреб студентів;

- залучення досвіду студентів у комунікативній професійній діяльності рідною мовою у процесі моделювання контексту професійно орієнтованого англомовного спілкування й формування ставлення до професійно орієнтованого англомовного спілкування як аналогічного спілкування рідною мовою;

- керування процесом професійно орієнтованого англомовного спілкування за допомогою змістової сторони учіння шляхом виконання смислових завдань, що враховують цілі й прогнозований результат навчання, а також створюють потрібну установку на характер професійно орієнтованого англомовного спілкування й перевірку отриманого результату;

- системність у реалізації автономного навчання професійно орієнтованого англомовного спілкування включно з оволодінням стратегіями, способами і прийомами, що забезпечується побудовою загальної системи вправ і завдань для формування у майбутніх учителів професійно орієнтованої англомовної комунікативної компетентності.

Процес автономного навчання професійно орієнтованого англомовного спілкування потребує, щоб студенти усвідомлювали мовні й мовленнєві явища, володіли фонетичною, граматичною, лексичною сторонами мовлення, розвивали вміння в аудіюванні, говорінні, читанні і письмі й обирали найефективнішу комунікативну стратегію мовленнєвої поведінки, оцінювали інформацію, здійснювали рефлексію процесу спілкування та володіли культурою мовлення.

Критеріями та їхніми показниками професійно орієнтованої англомовної комунікативної компетентності в умовах автономного навчання майбутніх учителів є:

- *знання* (показник: мовні й мовленнєві знання та їх критичне осмислення, набуті в умовах автономного навчання професійно орієнтованого англомовного спілкування);

- *навички й уміння* (навички й уміння в аудіюванні, діалогічному й монологічному мовленні, читанні й письмі автономного навчання професійно орієнтованого англомовного спілкування);

- *комунікація* (представлення й передача інформації, думок, ідей, проблем і власного досвіду в професійно орієнтованому англомовному спілкуванні, а також здатність ефективно формувати й реалізовувати комунікативну стратегію);

- *автономність і відповідальність* (керування власним процесом учіння, відповідальність за прийняття рішень у природних мовленнєвих ситуаціях; здатність до подальшого автономного навчання й професійного розвитку).

Рівнями кожного зазначеного показника розвитку професійно орієнтованої англомовної комунікативної компетентності в умовах автономного навчання слугують:

- *низький рівень*: недооцінка значущості вивчення ІМ, примус у застосуванні знань ІМ, обмеження професійно орієнтованих мовних і мовленнєвих знань, низька готовність до спілкування й автономності в освітньому процесі;

- *середній рівень*: виражена впевненість у важливості вивчення ІМ, прояв ініціативи користуватися знаннями в мовленнєвих ситуаціях, наявність мовних і мовленнєвих знань з певними неточностями, розуміння професійно орієнтованого тексту з деякими спотвореннями, адекватна реакція в процесі інтеракції, готовність до різних форм взаємодії й автономної роботи в освітньому процесі;

– *високий рівень*: розвинуті вміння застосовувати професійно орієнтовані мовні та мовленнєві знання в різних формах підготовленого і непідготовленого спілкування, чітко вираженою впевненістю у вагомості вивчення ІМ, прагнення вдосконалювати й застосовувати навички і вміння оволодіння ІМ, готовність до активного творчого автономного навчання.

Унаслідок ефективної реалізації автономного навчання студентів професійно орієнтованого англomовного спілкування передбачено, що майбутній учитель буде здатен:

– усвідомлено й відповідально ставитися до власного професійно орієнтованого англomовного спілкування й вміти визначати свої потреби, цілі й завдання, обирати навчальні й комунікативні стратегії та навчальні матеріали, здійснювати моніторинг й оцінювати власні результати учіння (мотиваційно-ціннісна сфера);

– володіти мовними й мовленнєвими, лінгвосоціокультурними, навчально-стратегічними знаннями (професійно орієнтована лексика, граматичні особливості різних морфологічних підкласів, вживання синтаксичних конструкцій у різних контекстах, синтаксичні зв'язки і семантичні відношення, мовні та мовленнєві форми, властиві для офіційного й розмовного стилів професійного мовлення; країнознавчий і лінгвокраїнознавчий матеріал, зміст і структура автономного навчання, особливості навчальних і комунікативних стратегій, індивідуального навчального стилю тощо) (когнітивна сфера);

– використовувати мовний і мовленнєвий матеріал в аудіюванні, монологічному й діалогічному мовленні, читанні й письмі, планувати власне висловлювання, вступати в інтеракцію й логічно, зв'язно й аргументовано передавати інформацію, розуміти співрозмовника у професійно орієнтованому англomовному спілкуванні, адекватно реагувати на мовленнєву поведінку співрозмовника й контролювати власні мовленнєві вчинки в професійно орієнтованому англomовному спілкуванні, застосовувати відповідні мовні засоби залежно від соціального статусу співрозмовника, цілі, сфери, місця і часу спілкування, задовольняти власні пізнавальні інтереси в учінні, організувати й планувати власне автономне вичення англійської мови, застосовувати навчальні й комунікативні стратегії і прийоми відповідно до поставлених цілей і завдань, організаційних умов й індивідуально-психологічних особливостей, здійснювати рефлексію і самооцінювання власних результатів учіння, мовленнєвої ситуації і соціального статусу партнера (діяльнісна сфера).

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, автономне навчання майбутніх учителів професійно орієнтованого англomовного спілкування є вільним, самостійно обраним й керованим, внутрішньо мотивованим учінням з оволодіння професійно орієнтованим англomовним спілкуванням, яке передбачає виконання майбутніми вчителями встановленої послідовності дій: постановка цілей і завдань учіння, підпорядкування інших інтересів і форм зайнятості досягненню поставлених цілей, самостійну організацію у визначенні навчальних дій і часу для їх виконання, а також самоконтроль і самооцінювання їх виконання.

Ефективній реалізації автономного навчання майбутніх учителів професійно орієнтованого англomовного спілкування сприяє створенню організаційних умов, які включають діагностику студентів (визначення мотивів учіння, його індивідуального стилю, володіння навчальними й комунікативними стратегіями), розвиток і корекцію вмінь автономного учіння та розширення репертуару навчальних і комунікативних стратегій, виховання почуття відповідальності за власне учіння, забезпечення суб'єкт-суб'єктної педагогічної взаємодії в процесі навчання, організація ефективного освітнього середовища. Автономне учіння майбутніх є студентоцентрованим процесом, який передбачає перехід від викладання до учіння, зумовлюючи підвищення ролі студентської автономії учіння і зміну ролі й функції викладача ІМ.

Подальшими перспективними напрямками дослідження є організація автономного учіння майбутніх учителів у процесі інтегрування вивчення англійської мови для професійного спілкування і фахових дисциплін.

ЛІТЕРАТУРА

- Дмітренко, Н. С. (2020). *Автономне навчання професійно орієнтованого англомовного спілкування майбутніх учителів математики* [монографія]. Вінниця : Твори.
- Бігич, О. Б., Борецька, Г. Е., Бориско, Н. Ф., Гапонова, С. В., Майєр, Н. В., Ніколаєва, С. Ю., ..., & Шукліна, С. І. (2013). *Методика навчання іноземних мов і культур: теорія і практика*. Київ: Ленвіт.
- Benson, P. (2011). *Teaching and researching autonomy in language learning*. Applied linguistics in action series. Edinburgh Gate: Pearson Education.
- Borg, S., & Al-Busaidi, S. (2013). *Learner Autonomy*. London: British Council.
- Dickinson, L. (1987). *Self-instruction in language learning*. Cambridge University Press.
- Dmitrenko, N., Nikolaeva, S., Melnyk, L., & Voloshyna, O. (2020). Autonomous ESP Learning of Prospective Teachers of Mathematics. *Revista Romaneasca pentru Educatie Multidimensionala*, 12 (1), 86-104.
- Dmitrenko, N., Petrova, A., Podzygun, O., & Nikolaeva, S. (2021). Strategies in autonomous learning of professionally oriented English communication. *Journal of Teaching English for Specific and Academic Purposes*, 2021, 9 (3), 527-540.
- Holec, H. (1985). *On autonomy: some elementary concepts*. London: Longman.
- Little, D. (2004). *Constructing a theory of learner autonomy: some steps along the way*. Centre for Language and Communication Studies Trinity College Dublin.
- Nunan, D. (1997). Designing and adapting materials to encourage learner autonomy. In Benson, P., & Voller, P. (Eds.). *Autonomy and Independence in Language Learning* (pp. 192-203). London: Longman.
- Sinclair, B. (2000). Learner autonomy: The next phase? In B. Sinclair, I. McGrath & T. Lamb (Eds.), *Learner autonomy, teacher autonomy: Future directions*. Harlow: Longman.

REFERENCES

- Dmitrenko, N. Ye. (2020). *Avtonomne navchannia profesiino oriientovanoho anhlovnoho spilkuvannia maibutnix uchyteliv matematyky* [monohrafiia]. Vinnytsia : Tvory.
- Bihych, O. B., Borets'ka, H. E., Borysko, N. F., Haponova, S. V., Majier, N. V., Nikolaieva, S. Yu., ..., & Shuklina, S. I. (2013). *Metodyka navchannia inozemnykh mov i kul'tur: teoriia i praktyka*. Kyiv: Lenvit.
- Benson, P. (2011). *Teaching and researching autonomy in language learning*. Applied linguistics in action series. Edinburgh Gate: Pearson Education.
- Borg, S., & Al-Busaidi, S. (2013). *Learner Autonomy*. London: British Council.
- Dickinson, L. (1987). *Self-instruction in language learning*. Cambridge University Press.
- Dmitrenko, N., Nikolaeva, S., Melnyk, L., & Voloshyna, O. (2020). Autonomous ESP Learning of Prospective Teachers of Mathematics. *Revista Romaneasca pentru Educatie Multidimensionala*, 12 (1), 86-104.
- Dmitrenko, N., Petrova, A., Podzygun, O., & Nikolaeva, S. (2021). Strategies in autonomous learning of professionally oriented English communication. *Journal of Teaching English for Specific and Academic Purposes*, 2021, 9 (3), 527-540.
- Holec, H. (1985). *On autonomy: some elementary concepts*. London: Longman.
- Little, D. (2004). *Constructing a theory of learner autonomy: some steps along the way*. Centre for Language and Communication Studies Trinity College Dublin.
- Nunan, D. (1997). Designing and adapting materials to encourage learner autonomy. In Benson, P., & Voller, P. (Eds.), *Autonomy and Independence in Language Learning* (pp. 192-203). London: Longman.
- Sinclair, B. (2000). Learner autonomy: The next phase? In B. Sinclair, I. McGrath & T. Lamb (Eds.), *Learner autonomy, teacher autonomy: Future directions*. Harlow: Longman.